

Jerzy Strzelczyk

Gerard Labuda jako historyk wczesnej Słowiańszczyzny i stosunków słowiańsko-niemieckich

Acta Cassubiana 19, 19-32

2017

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jerzy Strzelczyk

Poznań

Gerard Labuda jako historyk wczesnej Słowiańszczyzny i stosunków słowiańsko-niemieckich

W imponującym ilościowo, jak również wyróżniającym się szerokością pola badawczego i nowatorskimi ujęciami dorobku naukowym Gerarda Labudy, ważne, choć nie dominujące, miejsce zajmują badania nad dziejami dawnej Słowiańszczyzny. Objęły one całą Słowiańszczyznę Zachodnią, wschodni i południowy odłamy Słowiańszczyzny bez porównania rzadziej stanowiły pole badawczego zainteresowania tego uczonego. Ponieważ badania nad Słowiańszczyzną Zachodnią stanowią część, aspekt czy poszerzenie, bodaj głównego nurtu twórczości G. Labudy, jakim były badania nad początkami i wczesnymi dziejami Polski i Kościoła polskiego, niełatwo je z tego nurtu wyodrębnić; okoliczność tę należy mieć na uwadze przy lekturze niniejszego szkicu.

Już pierwsza, „młodzieńcza”, napisana pod pseudonimem (Henryk Gerla), próba pióra G. Labudy z 1935 r. (*Na marginesie „Wierzeń religijnych naszych praojców Słowian”* [Stefana Noska], dodatek do IKC 1935, nr 18, s. XII-XIII), wskazywała na słowiańskie zainteresowania autora. Do wierzeń religijnych Słowian będzie G. Labuda powracał wielokrotnie w przyszłości, wszakże raczej okazynie (np. w recenzjach¹). O ile pierwsza chronologicznie duża praca mediewistyczna G. Labudy, *Polska i niemiecka misja w Prusach do połowy XIII w.*, „*Annales Missiologicae*”, 9, 1937, s. 201-435), dotyczyła innego aspektu średniowiecznych dziejów Polski (także stale obecnego w jego późniejszej twórczości²),

¹ Zob. recenzję z pracy E. Wienecke, *Untersuchungen zur Religion der Westslawen*, Leipzig 1940 (SO 18, 1939-1947, s. 459-470) i L. Franza, *Falsche Slawengötter*, Brno-Monachium-Wiedeń 1943 (tamże, s. 498-499), ale ostatnio także: O wierzeniach pogańskich Słowian w kronikach niemieckich z XI i XII w. (w: *Monumenta manent. Księga pamiątkowa dedykowana Prof. Tadeuszowi Białeckiemu w 70. rocznicę urodzin*, red. A. Makowski, E. Włodarczyk, Szczecin 2003, s. 37-57).

² Zob. częściowe zabranie dorobku z tego zakresu w przygotowanej z okazji dziewięćdziesiątej rocznicy urodzin G. Labudy, publikacji *Studia krytyczne o początkach Zakonu Krzyżackiego w Prusach i na Pomorzu. Pisma wybrane*, Poznań 2007, ss. 408.

o tyle praca następna, *Magdeburg i Poznań (Założenie arcybiskupstwa magdeburgskiego i biskupstwa poznańskiego na tle wschodniej polityki misyjnej Ottona Wielkiego*, „Roczniki Historyczne” [dalej: RH], 14, 1938, 2, s. 185-238³), podobnie jak wiele innych późniejszych prac tego autora w klasyczny niejako sposób kojarzyła problematykę polską z powszechnodziejową, w tym przypadku poprzez szerokie uwzględnienie czynnika zachodniosłowiańskiego (czeskiego i połabskiego) i niemieckiego. W związku z tym, jak się wydaje, dominującym w owym czasie u G. Labudy kierunkiem badań pozostają także opublikowane jeszcze w tym samym roku recenzje z prac: A. Brackmanna, *Magdeburg als Hauptstadt des deutschen Ostens im frühen Mittelalter* (Leipzig 1937), ogłoszona na łamach „Slavia Occidentalis” [dalej: SO] (17, 1938, s. 158-162), W. Füllnera, *Der Stand der deutsch-slawischen Auseinandersetzung zur Zeit Thietmars von Merseburg* (Jena 1937) w „Kwartalniku Historycznym” [dalej: KH] (52, 1938, s. 759-760), G. Sappoka, *Die Anfänge des Bistums Posen und die Reihe seiner Bischöfe von 968–1498* (Leipzig 1937) w „Annales Missiologicae” (10, 1938, s. 239-243), a także ogłoszona w roku następnym recenzja z H. Jänichena, *Die Wikinger im Weichsel- und Odergebiet* (Leipzig 1938) w RH 15, 1939–1946, s. 281-295). Zaznaczam, że w dalszym ciągu niniejszego wywodu, aby go nadmiernie nie rozszerzać, recenzje pióra G. Labudy będę wymieniał jedynie wyjątkowo, gdy ich ciężar poznawczy będzie tego stanowczo wymagał.

W 1946 roku ukazała się w Poznaniu jedna z najważniejszych zarówno w dorobku Labudy, jak również w mediewistyce polskiej książka *Studia nad początkami państwa polskiego*, której punkt ciężkości spoczywa na zachodnim aspekcie wczesnych dziejów naszego kraju. Książka doczekała się reedycji w 1987 roku, a w roku następnym, jako tom II „Studiów”, ukazał się, mniej co prawda w porównaniu do swego poprzednika spójny wewnętrznie, zbiór częściowo już wcześniej opublikowanych prac G. Labudy, które najogólniej można by określić jako koncentrujące się na południowym i południowo-wschodnim aspekcie tych dziejów. Spośród zamieszczonych w nim najbardziej poza ścisłą historię Polski wykracza rozprawa *Polska, Czechy, Ruś i kraj Łędzian w drugiej połowie X w.* (s. 167-211). Wreszcie w 2012 roku nakładem Wydawnictwa Templum w Wodzisławiu Śląskim ukazała się trzynomowa edycja *Studiów*, poza reedycją dwóch pierwszych tomów w jej skład wszedł tom III, obejmujący rozprawy dotyczące początków państwa polskiego i chrześcijaństwa oraz zjazdu gnieźnieńskiego w 1000 roku (każda z grup rozpraw została zaopatrzona w posłowie autora).

Dwa lata następne nie przyniosły co prawda żadnej obszerniejszej monografii, natomiast zaczęły się w dorobku G. Labudy pojawiać ważne artykuły

³ Reedycja w: G. Labuda, *Studia nad początkami państwa polskiego*, t. I, Poznań 1987, s. 355-410 (komentarz s. 521-522).

i studia dotyczące najczęściej już wprost dziejów Słowiańszczyzny połabskiej, ale także wcześniejszych problemów historii słowiańskiej. Mam na myśli zwłaszcza: *Powstania Słowian połabskich u schyłku X wieku* (SO 18, 1939–1947, s. 153-200), *Okres „wspólnoty” słowiańskiej w świetle źródeł i tradycji historycznej* („Slavia Antiqua” [dalej: SA] 1, 1948, s. 181-227), *Osiągnięcia i postulaty historiografii polskiej w zakresie dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej* (w: Pamiętnik VII Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich we Wrocławiu, Warszawa 1948, t. I, s. 187-198), *Studia z dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej* (SO 19, 1948, s. 97-155), *Vidivarii Jordanesa* (tamże, s. 63-81)⁴.

Niełatwy dla polskiej nauki historycznej przełom lat czterdziestych i pięćdziesiątych ubiegłego stulecia przyniósł ukazanie się pierwszej obszernej (ss. VII, 357, mapy) monografii Gerarda Labudy dotyczącej Słowiańszczyzny przed wyłonieniem się państwa pol(ań)skiego. Mam na myśli, rzecz jasna, *Pierwsze państwo słowiańskie. Państwo Samona* (Poznań 1949, reed. Włodzisław Śląski 2009, jak zwykle z posłowiem autora), które, mimo częściowo krytycznych uwag współczesnej krytyki naukowej oraz ponad półwiecza dość intensywne późniejszych badań, nadal stanowi dogodny i pożądany punkt wyjścia badań nad najdawniejszą (I połowa VII w.) poświadczoną w źródłach, choć efemeryczną organizacją polityczną w skali całego świata słowiańskiego. Książce tej towarzyszyły na forum międzynarodowym dwie rozprawki dotyczące pewnych zagadnień szczegółowych, mianowicie: *Patřili Slované koruntanští k řiši Samové* („Český Časopis Historický”, 48/49, 1949, s. 1-13) i *Chronologie des guerres de Byzance contre les Avars et les Slaves à la fin du VIe siècle* („Byzantinoslavica”, 11, 1950, s. 167-173), a także, na polskim gruncie, rozprawka *Wogastis-Burg* (SA 2, 1949-1950, s. 241-252).

W następnych latach problematyka zarówno ogóln- i wczesnosłowiańska, jak również połabska, zesza nieco na dalszy plan, ustępując miejsca innym kręgom tematycznym, zwłaszcza problematyce pomorskiej i ściślej polskiej. Wspomnieć wypada jednak o opracowaniu przez G. Labudę drugiego wydania *Słowiańszczyzny Zachodniej* Kazimierza Wachowskiego (Poznań 1950), zaopatrzonego w obszerny (s. XIII-XXXI) wstęp wydawcy pt. *Kazimierz Wachowski jako historyk Słowiańszczyzny Zachodniej*⁵, o artykule nekrologicznym poświęconym zmarłemu Józefowi Widajewiczowi (*Józef Widajewicz jako historyk*

⁴ Większość tych prac, na ogół w nowej redakcji, została ponownie wydana w I tomie *Fragmentów dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej* Gerarda Labudy (Poznań 1960).

⁵ Pod tym samym tytułem w „Przeglądzie Zachodnim” [dalej: PZ] 6, 1950, nr 9/10, s. 337-348. Tekst został powtórzony jeszcze trzykrotnie: w II t. G.L. *Fragmentów dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej* (Poznań 1964, s. 7-21 i w jednotomowej reedycji *Fragmentów* (Poznań 2002, s. 311-325) oraz, jako posłowie, w reedycji dzieła Wachowskiego (Poznań 2000, s. 167-177).

dziejów Słowiańszczyzny, „Pamiętnik Słowiański”, 4, 1954, 2 [1955], s. 386-391), a także o artykule *Położenie średniowiecznego Rostoku* („Materiały Zachodnio-Pomorskie”, 2, 1956, s. 245-278), przede wszystkim zaś o pierwszej w dziejach polskiej nauki historycznej (nie licząc skromniejszej objętościowo i ograniczonej merytorycznie i chronologicznie antologii Mariana Plezi, *Greckie i łacińskie źródła do najstarszych dziejów Słowian*, cz. I [jedyna], Poznań – Kraków 1952) komentowanej antologii źródeł pisanych do wczesnych dziejów Słowiańszczyzny w polskich przekładach: *Słowiańszczyzna pierwotna. Wybór tekstów* (Warszawa 1954), rozszerzona reedycja pt. *Słowiańszczyzna starożytna i wczesnośredniowieczna. Antologia tekstów źródłowych* (Poznań 1999). Jednocześnie opublikowana w 1954 roku rozprawa *Saga o Styrbjörnie, jarlu Jomsborga (Z dziejów stosunków polsko-szwedzkich w X w.)* (SA 4, 1953, wyd. 1954, s. 283-337) sygnalizowała nowy w twórczości G. Labudy, a zainspirowany z pewnością przedwojennymi studiami w ośrodkach skandynawskich, nurt badawczy, dotyczący początków stosunków polsko- i zachodniosłowiańskich ze Skandynawią. Nurt ten w latach późniejszych zaowocował jeszcze następującymi pracami: *Slavs in early mediaeval Pomerania and their relations with Scandinavians in the 9th and 10th centuries* (w: *Poland at the XIth International Congress of Historical Sciences in Stockholm*, Warszawa 1960, s. 61-80), *Polska a Skandynawia w IX-X w.* (w: *Początki państwa polskiego. Księga Tysiąclecia*, t. I, Poznań 1962, s. 299-317), a w roku 1964 drugim tomem *Fragmentów dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej*, którego punkt ciężkości zdecydowanie spoczywał na stosunkach zachodniosłowiańsko-skandynawskich⁶. Żeby już skończyć ze skandynawskim nurtem w działalności naukowej G. Labudy, należy wspomnieć o dwóch posłowiach jego pióra do polskich edycji sag, jakie opublikowało Wydawnictwo Poznańskie: *O islandzkich sagach rodowych*. Posłowie do: *Saga rodu z Laxdalur*, tłum. A. Załuska-Strömberg (1973), s. 192-208; Posłowie do sagi o Egilu, syna Grima Łysego, w: *Saga o Egilu* (1974), s. 214-238.

We wspomnianym przed chwilą II tomie *Fragmentów* znalazło się także kilka tekstów wykraczających poza problematykę styku skandynawskiego, przede wszystkim obszerna (s. 22-106) rozprawa pt. *Słowianie, Goci i Hunowie*. Jej powstanie wiązało się z coraz bardziej od początku lat sześćdziesiątych zaznaczającym się w twórczości G. Labudy zainteresowaniem (należało by raczej mówić o nawrocie zainteresowań) szeroko pojętą problematyką wczesnych dziejów świata słowiańskiego. Z pewnością istotnym impulsem było zaangażowanie

⁶ *Słowiańszczyzna Zachodnia i Skandynawia we wczesnym średniowieczu (IX-XII w.)* (s. 107-190), *Saga o Styrbjörnie, jarlu Jomsborga* (s. 191-220), *Sprawa sojuszu polsko-szwedzkiego u schyłku X w.* (s. 221-235), *O bitwie trzech królów skandynawskich w r. 1000* (s. 235-259). Komentarz autorski do II t. *Fragmentów* we wspomnianej jednotomowej reedycji z 2002 r., s. 925-928.

zowanie się G. Labudy w wypracowanie koncepcji, a następnie w redagowanie i współautorstwo *Słownika Starożytności Słowiańskich*, którego „zeszyt dyskusyjny” ukazał się w 1958 roku, a osiem tomów (wraz z suplementami i indeksami) ukazywało się w różnym rytmie na przestrzeni lat 1961–1996. Trudno nie wspomnieć, że G. Labuda był jedynym z inicjatorów i początkowych redaktorów tego wiekopomnego dzieła, który doczekał jego ukończenia. Wśród kilkuset haseł pióra G. Labudy, stopniowo, w miarę zmieniania się koncepcji tego encyklopedycznego dzieła, zwiększających swą objętość, zdecydowana większość dotyczyła dziejów Polski, Czech, Połabszczyzny oraz dziejowych styków słowiańsko-niemieckich i słowiańsko-skandynawskich⁷. „SSS” pozostaje jedynym kompendium tego rodzaju w skali europejskiej, dwie podobne inicjatywy niemieckie (*Enzyklopädie zur Frühgeschichte Europas* [jeszcze w NRD] i *Enzyklopädie zur Geschichte des östlichen Europa* [6.-13.Jh.]) nie wyszły poza fazę planowania i publikacji zeszytów próbnych.

Rok 1960 przyniósł dwie ważne publikacje G. Labudy z zakresu objętego niniejszym szkicem. Mam na myśli wspomniany już I tom *Fragmentów dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej*, który zawierał częściowo nowe wersje wcześniejszych rozpraw, częściowo zaś teksty specjalnie do tego tomu przygotowane⁸, oraz *Źródła, sagi i legendy do najdawniejszych dziejów Polski* (Warszawa 1960, wyd. II – 1961)), a właściwie poza sprawy ściśle polskie wykraczające, zwłaszcza w rozprawach: *Ziemie polskie i nadbałtyckie w opisie Europy króla Alfreda z IX w.* (s. 11-90), *Podstawy historyczne legendy o walkach gocko-huńskich nad Wisłą (Herwararsaga i Pieśń o Hunach)* (s. 91-151), *Widsith* (s. 153-198) i *Słowiańszczyzna Zachodnia i Polska w Pieśni o Rolandzie* (s. 199-241)⁹. Już w roku następnym ukazał się tom *Źródła skandynawskie i anglosaskie do dziejów Słowiańszczyzny* (Warszawa 1961), mający rozpocząć (niestety, niekon-

⁷ Przykładowo podaję kilka szczególnie gruntownych haseł-artykułów G.L. z SSS: Dynastia książęca w Polsce, Dynastia obodrzycka, Dynastia w Czechach, Dynastie pomorskie, Feudalizm w Czechach i na Morawach, Feudalizm u Słowian połabskich, Frankonia. Stosunki ze Słowianami, Hunowie, Marchia, Miasta, Słowiańszczyzna połabska, Moźni. Czechy, Morawy i Słowacja, Słowiańszczyzna połabska, Niemcy, Organizacja Kościoła. Słowiańszczyzna połabska, Roczniki (czeskie i polskie), Traktaty międzynarodowe. Słowiańszczyzna Zachodnia, Waregowie, Wieleci, Związek obodrzycki, Źródła skandynawskie (pisane) do dziejów Słowian, Żywoty św. Wojciecha.

⁸ *Osiągnięcia i postulaty historiografii polskiej w zakresie dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej* (s. 9-33), *Okres wspólnoty słowiańskiej w świetle źródeł i tradycji historycznej* (s. 34-86), *Pierwsze wzmianki o Słowianach nad Łabą i Bałtykiem* (s. 87-122), *Studia dyplomatyczne i geograficzno-historyczne z dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej* (s. 123-204), *Powstania Słowian połabskich u schyłku X w.* (s. 205-246), *Polska, Czechy, Niemcy i Związek Wielecki w w. X* (s. 247-302). – Komentarz autorski do I t. *Fragmentów* we wspomnianej jednatomowej reedycji z 2002 r., s. 916-925.

⁹ Zob. także G. Labuda, *Polska w Pieśni o Rolandzie*, RH, 22, 1955-1956, s. 35-59.

tynuowaną¹⁰) serię *Źródła objaśniające początki państwa polskiego. Źródła nordyckie*, zawierający teksty i polskie tłumaczenia (wraz z komentarzem) następujących źródeł: *Chorografia Orozjusza w anglosaskim przekładzie króla Alfreda* (s. 5-118), *Widsith* (s. 119-174) i *Herwararsaga (Pieśń o Hunach w Herwararsadze)* (s. 175-230). Nie ulega wątpliwości, że wyraźna intensyfikacja badań i publikacji dotyczących wczesnej Słowiańszczyzny lat sześćdziesiątych wiązała się ze zbliżającym się milenium Polski, a także z popieraniem przez czynniki decydujące o polityce naukowej badań nad „zachodnim aspektem” dziejów Polski, o jakimkolwiek koniunkturalizmie politycznym w przypadku działalności naukowej G. Labudy nie mogło wszakże być mowy.

Tom III *Fragmentów dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej* (Poznań 1975) kazał na siebie długo czekać, przyniósł jednak kilka prac dotąd niepublikowanych, koncentrujących się na kwestii styku połabsko-niemieckiego. Pomijając ostatnie studium w tym zbiorze, dotyczące spornych kwestii dynastii wschodniopomorskich, niewchodzące zatem w zakres niniejszego omówienia, znajdujemy w nim następujące teksty: *Poszukiwania nowych dróg badawczych w dziedzinie starożytności słowiańskich* (s. 9-90), *Marchie niemieckie na pograniczu słowiańskim w VIII-XII w.* (s. 91-175), *Działalność misyjna i organizacyjna kościoła niemieckiego na ziemiach Słowian połabskich (do schyłku XII w.)* (s. 176-207), *Dokumenty króla Henryka IV dla księcia saskiego Ottona w sprawie nadania Raciborza w roku 1062* (s. 208-232) i *Wezwanie wschodniosaskich feudałów do walki ze Słowianami z roku 1108* (s. 233-269)¹¹.

Dalsze ważniejsze prace G. Labudy z zakresu wczesnych dziejów Słowiańszczyzny (i ziem później słowiańskich) to: *Ibrahim ibn Jakub. Najstarsza relacja o Polsce w nowym wydaniu* (RH 16, 1947, s. 100-183), *Rodzime podstawy i obce nawarstwienia kulturowe na Pomorzu w okresie wczesnego średniowiecza (600-1200)* (Szczecin 3, 1959, 8/9, s. 9-35)¹², *Organizacje państwowe Słowian zachodnich w okresie kształtowania się państwa polskiego od VI do połowy X w.* (w: *Początki państwa polskiego. Księga Tysiąclecia*, t. I, Poznań 1962, s. 43-71), *W stulecie śmierci dwu wielkich badaczy wczesnodziejowej Słowiańszczyzny – Pawła J. Szafarzyka i Joachima Lelewela* (SO 22, 1962, s. 3-7), *Z badań nad osadnictwem i ustrojem Słowian Połabskich* (SO, 22, 1962, s. 313-326; jest to

¹⁰ Natomiast kontynuacji, choć nie bez różnorodnych trudności i bez nawiązywania do pierwotnej formuły serii, doczekała się zapoczątkowana już w 1956 r. seria *Źródła orientalne*. G. Labuda figurował jako redaktor obu (pod)serii Źródeł objaśniających początki państwa polskiego. Zob. jego artykuł: *Źródła objaśniające początki państwa polskiego. Projekt wydawnictwa*, KH, 58, 1951, 1-2, s. 112-122.

¹¹ Komentarz autorski do III t. *Fragmentów* we wspomnianej jednotomowej reedycji z 2002 r., s. 928-938.

¹² Przedruk w: G. Labuda, *Zapiski kaszubskie, pomorskie i polskie. Wybór pism*, Gdańsk 2000, s. 149-175, ważny komentarz autorski na s. 175-199.

gruntowny artykuł recenzyjny z pracy zbiorowej: *Siedlung und Verfassung der Slawen zwischen Elbe, Saale und Oder*, red. H. Ludat, Giessen 1960), *Z dziejów ludności słowiańskiej na terenie Marchii Brandenburskiej* (KH, 70, 1963, 2, s. 449-456; art. rec. z: W. Vogel, *Der Verbleib der wendischen Bevölkerung in der Mark Brandenburg*, Berlin 1960), *O nazwie plemienia „Głomacze”* (w: *Studia linguistica slavica baltica Canuto-Olavo Falk sexagenario a collegis amicis discipulis oblata*, Lund 1966, druk 1968, s. 97-110), *O wędrówce Gotów i Gepidów ze Skandynawii nad Morze Czarne* (w: *Liber Iosepho Kostrzewski octogenario a veneratoribus dicatus*, Wrocław etc. 1968, s. 213-236), *Wczesnośredniowieczne wiece słowiańskie* (KH, 76, 1969, 4, s. 915-920; art. rec. z: K. Zernack, *Die burgstädtische Volksversammlungen bei den Ost- und Westslaven*, Wiesbaden 1967), *Die Prussen in den tschechischen und slowakischen Ländern des frühen Mittelalters* (w: *Otázky dějin střední a východní Evropy*, red. F. Hejl, Brno 1971, s. 19-24), *Aktualny stan dyskusji nad etnogenezą Słowian w historiografii* (SA., 24, 1977, s. 1-16), *Alexander Brückner und die slavische Altertumskunde* (w: *Fragen der polnischen Kultur im 16. Jh.*, red. R. Olesch, H. Rothe [Bausteine zur Geschichte der Literatur bei den Slaven, 14,1], Giessen 1980, s. 12-26), *Civitas Dragoviti. Zu den fränkisch-slavischen Beziehungen am Ende des 8. Jahrhunderts* (w: *Europa slavica – Europa orientalis. Festschrift für Herbert Ludat zum 70. Geburtstag*, Berlin 1980, s. 87-98), *Udział Wenedów w etnogenezie Słowian* (w: *Etnogeneza i topogeneza Słowian*, red. I. Kwilecka, Warszawa 1980, s. 29-41)¹³, *Nowe syntezы schyłkowych „wędrówek ludów” w Europie Wschodniej i Środkowej (VI-XI w. n.e.)* (RH, 46, 1980, s. 175-186; art. rec.), *Wytworzenie wspólnoty etnicznej i kulturalnej plemion Słowiańszczyzny połabskiej i jej przemiany w rozwoju dziejowym* (w: *Słowiańszczyzna połabska między Niemcami a Polską*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1981, s. 7-35), *Z badań nad topogenezą Słowian* („*Studia Historica Slavo-Germanica*”, 10, 1981, s. 199-226), *Der Zug des russischen Grossfürsten Vladimir gegen die Ljachen im Jahre 981* (w: *Ostmitteleuropa. Berichte und Forschungen*, Stuttgart 1981, s. 11-19), *Ze spuścizny kulturowej misji arcybiskupa Metodiego na pograniczu słowiańsko-germańskim* (w: *Etnolingwistyczne i kulturowe związki Słowian z Germanami*, red. I. Kwilecka, Wrocław 1987, s. 83-98), *Na szlakach Słowiańszczyzny Zachodniej: jak powstała książka Józefa Kisielewskiego „Ziemia gromadzi prochy”* („*Życie i Myśl*”, 1988, nr 10, s. 10-23)¹⁴; *Wolinianie – plemię pomorskie czy wieleckie?* (w: *Studia nad etnogenezą Słowian i kulturą Europy wczesnośredniowiecznej*, t. II, Wrocław 1988, s. 65-76), *Kazimierz Tymieniecki jako badacz starożytności słowiańskich* (w: *Kazimierz Tymieniecki [1887-1968]. Dorobek*

¹³ Także „Wenedowie (Wenetowie)”, w: SSS, t. VI, cz. 2, 1980, s. 373-378.

¹⁴ Także w: J. Kisielewski, *Ziemia gromadzi prochy*, wyd. II, Poznań 1990, s. XXVII-XXXIX i G. Labuda, *Zapiski kaszubskie, pomorskie i polskie...*, s. 425-440.

i miejsce w mediewistyce polskiej, red. J. Strzelczyk, Poznań 1990, s. 71-83), *Okolo datacji dokumentów fundacyjnych klasztoru premonstratensów w Grobe (1159, 1168?, 1177-1179) (Przyczynek do dyskusji nad identyfikacją Jaksów)* (w: *Personae, colligationes, facta. Prof. Kazimierzowi Jasińskiemu w 70. rocznicę urodzin*, Toruń 1991, s. 13-25¹⁵, *Dzieło jubileuszowe Kazimierza Myślińskiego o Słowiańszczyźnie połabskiej w X-XII w.* (KH, 101, 1994, 4, s. 101-104), *Zur Gliederung der slawischen Stämme in der Mark Brandenburg, 10.-12. Jh.* („Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands”, 42, 1994, s. 103-139), *Jedna (1028) czy dwie (1028, 1030) wyprawy Mieszka I na słowiańsko-saskie kresy Niemiec? Epizod z dziejów Słowiańszczyzny Zachodniej* (w: *Słowiańszczyzna w Europie średniowiecznej*, t. I, red. Z. Kurnatowska, Wrocław 1996, s. 143-146), *Narodziny polsko-ukraińskiej granicy etnicznej w polskiej historiografii* (w: *Początki sąsiedztwa. Pogranicze etniczne polsko-rusko-słowackie w średniowieczu*, red. M. Parczewski, S. Czop, Rzeszów 1996, s. 7-17), *Słowiańszczyzna nadbałtycka jako teren tworzenia się historycznej wspólnoty polsko-niemieckiej* (w: G.L., *Zapiski kaszubskie, pomorskie i morskie*, Gdańsk 2000, s. 278-290).

Jak z powyższego zestawienia zdaje się wynikać, zakres „słowianoznawczych” badań G. Labudy wykazuje tendencję do rozszerzania się – oprócz problemów widocznych od zarania jego drogi naukowej (w rodzaju problematyki połabskiej czy stosunków słowiańsko-niemieckich) pojawia się zainteresowanie kształtowaniem się Słowiańszczyzny w ogóle, obejmujące także skomplikowaną kwestię wenetyjską, a także roli plemion germańskich (Gotów i Gepidów) w pradziejach naszych ziem. Wobec dynamicznie w ostatnich dziesięcioleciach rozwijających się badań nad etnogenezą Słowian, w których coraz wyraźniej zaznacza się tendencja do zmiany zasadniczego paradygmatu, lecz daleko od zgodności poglądów w nauce, a formy dyskusji mogą niekiedy wywoływać zażenowanie, głos wybitnego mediewisty nabiera szczególnego znaczenia. Dużą uwagę G. Labuda zawsze przywiązywał do refleksji historiograficznej, zarówno w postaci obszernych artykułów przeglądowych, bilansujących „osiągnięcia i postulaty” nauki, jak również przy okazji artykułów upamiętniających poszczególnych badaczy zasłużonych dla badań nad starożytnościami słowiańskimi (Widajewicz, Wachowski, Szafarzyk, Leleweł, Tymieniecki, Brückner, Łowmiański, Myśliński). Wreszcie należy wspomnieć o wytężonej przez cały właściwie długi okres naukowej aktywności działalności recenzenckiej G. Labudy, którego jedynie kilka istotniejszych przykładów wyliczyłem powyżej. Recenzje pióra G. Labudy, najczęściej krytyczne, niekiedy dość obszerne, spełniały także, zwłaszcza w okresie, gdy dostęp do nauki światowej był w Polsce ograniczony, ważną funkcję informacyjną, a zarazem stanowiły jedną z płaszczyzn polsko-

¹⁵ Zob. także artykuły G. Labudy, „Jaksa z Kopanicy” i „Jaksa z Miechowa” w *Polskim Słowniku Biograficznym*, t. 10, z. 46, 1963, s. 339-340 i 340-341.

-niemieckiego dialogu historiograficznego. Wśród trudnej do ogarnięcia wielości zagranicznych autorów recenzowanych przez G. Labudę wymienię jedynie (w związku z tematyką niniejszego szkicu i z pominięciem już wymienionych) Arnolda Angenendta, Hermanna Aubina, Geoffreya Barraclough, Hartmuta Boockmanna, Jana Brankačka, Hynka Bulína, Dietricha Claude, Wolfganga Eggerta, Svena Ekdahla, Siegfrieda Epperleina, Johnnesa Frieda, Horsta Fuhrmanna, Hansgerda Göckenjana, Knuta Göricha, N. Gracjanskiego, Františka Grausa, Herberta Grundmanna, Manfreda Hellmanna, Joachima Herrmanna, Herberta Jankuhna, Karla Jordana, Hansa-Dietricha Kahla, Oskara Kossmanna, Rudolfa Kötzschkego, Waltera Kuhna, Martina Lintzela, Herberta Ludata, E.C.C. Oxenstierne, Gottholda Rhodego, Waltera Schlesingera, Waltera Schulza, Johannes Schultzego, Josefa Svennunga, Dušana Třeštika, Herwiga Wolframa, Klauza Zernacka.

Jak już zazaczyłem na wstępie, ze względu na zazębianie się i przeplatanie historii Polski z historią powszechną, zwłaszcza Słowiańszczyzny i Niemiec, szkic ograniczający się do tego drugiego aspektu musi mieć charakter fragmentaryczny i dopiero w połączeniu z tekstami omawiającymi dorobek G. Labudy w zakresie historii Polski i Pomorza (łącznie z ojczystymi i tak przez niego ukochanymi Kaszubami) może dać w miarę pełny i sprawiedliwy obraz tego dorobku. Dość wspomnieć o licznych pracach autora związanych z postacią i działalnością „apostoła Prusów” – św. Wojciecha-Adalberta oraz z problematyką tzw. zjazdu gnieźnieńskiego 1000 r.¹⁶, wielokrotnie wykraczających poza sprawy czysto polskie. Silnie w twórczości G. Labudy reprezentowane były dzieje polskiej granicy zachodniej (z pryncypialną monografią *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych*, Poznań 1971, reed. 1974), która wywołała żywe echo w nauce i publicystyce polskiej lat siedemdziesiątych ubiegłego stulecia, w mniejszym stopniu niemieckiej¹⁷), średniowiecznej niemieckiej kolonizacji wschodniej, Marchii Brandenburskiej¹⁸, Zakonu Krzyżackiego czy państwa brandenbursko-pruskiego w czasach nowożytnych. Wspomnę o dwóch dziedzinach. Pierwszą są dzieje średniowiecznego państwa niemieckiego i stosunków niemiecko-polskich, zwłaszcza natury prawno-politycznej. Kwestia

¹⁶ Wylczyłem je odpowiednio w „Naszej Przeszłości”, 98, 2002, s. 68-72 i RH, 68, 2002, s. 171, a od tego czasu ukazał się szereg nowych prac G.L. odnoszących się do obu zagadnień.

¹⁷ Zob. K. Zernack, *Deutschlands Ostgrenze*, w: *Deutschlands Grenzen in der Geschichte*, red. A. Demandt, München 1991, s. 135-159; przekład polski (Ł. Musiała): *Niemiecka granica wschodnia*, w: K. Zernack, *Niemcy – Polska. Z dziejów trudnego dialogu historiograficznego*, red. H. Olszewski, Poznań 2006, s. 153-174. Zob. też M. Kosman, *Polska granica zachodnia. Siedem dekad badań Gerarda Labudy*, PZ, 2011, 2, s. 137-155.

¹⁸ *Przynależność terytorialna Ziemi Lubuskiej w XII i XIII w.* (RH, 35, 1969, s. 19-32) i *Zajęcie Ziemi Lubuskiej przez margrabiów brandenburskich w połowie XIII w.* („Sobótka”, 28, 1973, 3, s. 311-321).

wzajemnych stosunków jest, oczywiście, obecna, niekiedy jako tematyczna dominanta, w wielu innych pracach G. Labudy, poczynając od studium *Magdeburg i Poznań* (1938) i monografii *Studia nad początkami państwa polskiego* (1946), jako osobne zagadnienie powracało w jego bibliografii niejednokrotnie. Wymienić należałoby przynajmniej: *Zagadnienie suwerenności Polski wczesnofeudalnej w X-XII w.* (KH, 7, 1960, s. 1035-1065); *O stosunkach prawno-publicznych między Polską a Niemcami w połowie XII w. (Merseburg – 1135, Kaina – 1146, Krzyszkowo – 1157)* („Czasopismo Prawno-Historyczne”, 25, 1973, 1, s. 25-60), *Stosunki prawno-polityczne Polski i Niemiec w średniowieczu. Program badań* (w: *Niemcy – Polska w średniowieczu*, red. J. Strzelczyk, Poznań 1986, s. 121-136¹⁹), *O stosunkach prawno-politycznych państwa polskiego z państwem niemieckim w X i XI w.* („Czas. Prawno-Hist.”, 57, 2005, 1, s. 327-378; art. rec. z: J. Sochacki, *Stosunki publicznoprawne między państwem polskim a cesarstwem rzymskim w latach 963-1102*, Słupsk-Gdańsk 2003). Kilkakrotnie wypowiedział się G. Labuda na tematy związane z dziejami samych Niemiec i Cesarstwa (niekiedy także w szerszym europejskim kontekście) we wcześniejszym średniowieczu, w porządku chronologicznym ukazywania się prac byłyby to: *Powstanie Europy średniowiecznej* (KH, 72, 1965, s. 153-158; art. rec. z dwóch syntez [H. Dannenbauera i R.S. Lopeza]²⁰), *Tendances d'intégration et de désintégration dans le Royaume Teutonique du Xe au XIIIe s.* (w: *L'Europe aux IXe – XI siècles. Aux origines des états nationaux*, Varsovie 1968, s. 77-91²¹), *Uwagi o genezie średniowiecznego państwa niemieckiego* (KH, 76, 1969, 1, s. 117-130; art. rec. z: H.-J. Bartmuss, *Die Geburt des ersten deutschen Staates*, Berlin 1966), *O powstaniu pojęcia „Królestwo Niemieckie” w średniowieczu* (RH, 39, 1973, s. 131-135; art. rec. z: E. Müller-Mertens, *Regnum Teutonicum. Aufkommen und Verbreitung der deutschen Reichs- und Königsauffassung im früheren Mittelalter*, Berlin 1970), *System państw europejskich w średniowieczu* (w: *Polska, Niemcy, Europa. Studia z dziejów myśli politycznej i stosunków międzynarodowych*, red. A. Czubiński, Poznań 1977, s. 63-90²²), *O przedmiocie i metodzie wykładu historii Niemiec średniowiecznych* (w: *Problemy metodologiczne dziejów Niemiec*, red. A. Czubiński, Poznań 1978, s. 39-64²³), *Idee „wiecznego pokoju” i jednoczenia państw narodowych w dziejach Europy* (w: „Nauka”, 2003, 2, s. 45-63).

¹⁹ Przedruk w: G. Labuda, *Polsko-niemieckie rozmowy o przeszłości. Zbiór rozpraw i artykułów*, Poznań 1996, s. 269-280, komentarz autorski s. 281.

²⁰ Przedruk tamże, s. 191-197.

²¹ Przedruk tamże, s. 255-268.

²² Przedruk tamże, s. 198-220. Zob. także: *Kształtowanie się systemu państw i narodów europejskich* (w: *Narodziny średniowiecznej Europy*, red. H. Samsonowicz, Warszawa 1999, s. 278-356).

²³ Przedruk tamże, s. 221-241.

Wreszcie ze wszech miar ważna problematyka dialogu historiograficznego z nauką niemiecką, tym bardziej, że w poważnym stopniu dotyczyła kompleksu stosunków (także wczesnych) słowiańsko-niemieckich. Na pierwszym miejscu postawiłbym tu obszerną rozprawę *Słowianie w historiografii niemieckiej XIX w.* (PZ, 24, 1968, 3, s. 1-60²⁴), ale obok niej na uwagę zasługiwałyby następujące: napisana zaraz po II wojnie światowej, ale opublikowana dopiero w 1996 roku praca *Formy antagonizmu polsko-niemieckiego w dziejach* (w: G.L., *Polsko-niemieckie rozmowy o przeszłości*, Poznań 1996, s. 11-34), *Stare i nowe tendencje w historiografii zachodnio-niemieckiej* (PZ, 12, 1956, II, 5-8, s. 224-252²⁵; jedna z pierwszych polskich prób różnicowania obrazu nauki historycznej w RFN i dostrzegania ewolucji postaw historyków), *Historiograficzna analiza tzw. niemieckiego „naporu na wschód”* (w: *Wschodnia ekspansja Niemiec w Europie Środkowej. Zbiór studiów nad tzw. niemieckim „Drang nach Osten”*, red. G. Labuda, Poznań 1963, s. 14-56²⁶), *Ideologia nacjonalizmu i rewizjonizmu w poglądach na przeszłość stosunków polsko-niemieckich* (PZ, 22, 1966, 4, s. 187-210²⁷), *Początki państwa polskiego w historiografii polskiej i niemieckiej* (w: *Stosunki polsko-niemieckie w historiografii. Cz. I. Studia z dziejów historiografii polskiej i niemieckiej*, red. J. Krasuski, G.L., A.W. Walczak, Poznań 1974, s.150-217). Z przemyśleń dotyczących wieloletniej działalności G. Labudy w polsko-zachodniemieckiej Komisji Podręcznikowej wywodzi się kilka jego artykułów, z których wymienię: *Próba nowego ukazania stosunków polsko-niemieckich w nauczaniu szkolnym* (PZ, 12, 1956, 11-12, s. 246-256²⁸), *Das Bild der Deutschen und die deutsch-polnischen Beziehungen in den polnischen Schulbüchern* (w: „Internationales Jahrbuch für Geschichts- und Geographie-Unterricht”, 14, 1972-1973, s. 178-187²⁹), *Polsko-niemieckie problemy graniczne we wczesnym średniowieczu. Przyczynek do dyskusji nad zaleceniami dla podręczników szkolnych* (w: *Śląsk i Pomorze w historii stosunków polsko-niemieckich w średniowieczu*, Poznań 1987, s. 25-40³⁰), *Das Mittelalter in den*

²⁴ Przedruk tamże, s. 112-162. Rozprawa z 1968 r. ukazała się także w językach angielskim i francuskim. Zob. także *Słowianie w wizjach historiograficznych I. Kanta, J.G. Herdera i G.W.F. Hegla* (w: *Między wielką polityką a narodowym partykularyzmem. Prof. Stanisławowi Sierpowskiemu w sześćdziesiątą rocznicę urodzin*, Poznań 2002, s. 49-58).

²⁵ Przedruk w: *Polsko-niemieckie rozmowy o przeszłości...*, s. 163-190.

²⁶ Przedruk tamże, s. 35-62, autorskie posłowie na s. 62-69. Wersja angielska w „Polish Western Affairs”, 5, 1964, 2, s. 221-265, przekład rosyjski w: *Germanskaja ekspansija v central'noj i vostočnoj Evrope*, red. V. D. Korol'juk, Moskwa 1965, s. 26-70.

²⁷ Przedruk tamże, s. 70-90, autorskie posłowie na s. 90-97.

²⁸ Przedruk tamże, s. 403-415.

²⁹ Przedruk tamże, s. 416-424.

³⁰ Przedruk tamże, s. 425-438. Zob. także: *Śląsk i Pomorze w polsko-niemieckim dialogu*

Schulbuchdiskussionen zwischen Polen und der Bundesrepublik Deutschland: Erfahrungen und Aussichten auf Zukunft (w: *Zum wissenschaftlichen Ertrag der deutsch-polnischen Schulbuchkonferenz der Historiker 1972-1987*, Braunschweig 1988, s. 11-18³¹).

W przeciwieństwie do większości innych kierunków badawczych, liczące niemal 70 lat badania G. Labudy nad „starożytnościami słowiańskimi” i wczesnymi kontaktami słowiańsko-niemieckimi i słowiańsko-skandynawskimi nie zostały uwieńczone syntezami w rodzaju wielkich dzieł Pawła Józefa Szafarzyka, Lubora Niederlego, Kazimierza Tymienieckiego czy Henryka Łowmiańskiego. Tłumaczy się to zapewne w jakiejś mierze rozległością tego pola badawczego, wielorakimi i wypełniającymi zdecydowaną większość jakże pracowitego i owocnego życia obciążeniami dydaktycznymi i organizacyjno-naukowymi Labudy, prawdopodobnie jednak także cechującym go sceptycyzmem co do możliwości poznawczych archeologii pra- i wczesnodziejowej. Tym byłbym na przykład skłonny tłumaczyć „konserwatywne” stanowisko G. Labudy wobec rewizjonistycznych tendencji, negujących autochtonizm Słowian na północ od Karpat i Sudetów i w ogóle dowodzących późnej (V-VI w.) etnogenezy Słowian. Nie widzę powodu, by przemilczać wysuwane w przeszłości i obecnie zastrzeżenia co do pewnych tez i propozycji badawczych, a także poglądów i konstrukcji metodycznych i metodologicznych G. Labudy. Niektóre z nich przyczyniły się do postępu w nauce, choć trzeba stwierdzić, że w większości przypadków Jubilat nie był skłonny do rewizji krytykowanych poglądów, zresztą nierzadko dalsze badania przyznawały rację jemu, nie krytykom. Wspomnę, raczej tytułem przykładów, o polemice Józefa Widajewicza (*Data* 963, PZ, 7, 1951, III, 9/10, s. 267-272) z zanegowaniem przez Labudę wiarygodności dotyczącej tego roku relacji Thietmara, Waltera Schlesingera i Helmuta Beumanna z tezą Labudy zaprzeczającą autentyczności jednego z dokumentów dla biskupstwa miśnieńskiego (DO, III, 186), w tym wypadku Labuda uznał zasadność krytyki³², dość gwałtowne wystąpienie Gottfrieda Schramma w związku z niektórymi partiami *Źródła, sag i legend... i Źródła skandynawskich i anglosaskich*³³,

historiograficznym (w: *Przełomy w historii. XVI Powszechny Zjazd Historyków Polskich we Wrocławiu 15-18 IX 1999*, Wrocław 1999, s. 107-133).

³¹ Przedruk tamże, s. 452-460.

³² Polemika dotyczyła IV części I tomu *Fragmentów*: W. Schlesinger, H. Beumann, *Mitteldeutsche Beiträge zur deutschen Verfassungsgeschichte des Mittelalters*, Göttingen 1961, s. 479-487; G. Labuda, *Początki państwa polskiego w historiografii polskiej i niemieckiej* (1974), s. 184-186 i przyp. 85.

³³ G. Schramm, *Horizonte geographischen Wissens von Osteuropa im Spiegel der Namenüberlieferung. Eine Kritik an zwei Arbeiten von Gerard Labuda*, „Jahrbücher für Geschichte Osteuropas“, NF, 13, 1965, 1, s. 1-18. Związała replika G.L. w „Studiach Źródłoznawczych”, 11, 1966, s. 226-227.

a także, by przejść do czasów nam już bliższych, o mających już własne historie³⁴ polemikach G. Labudy z Edwardem Rymarem³⁵, Johannesem Friedem³⁶, Jörgiem Hackmannem³⁷ czy Dariuszem Andrzejem Sikorskim³⁸. Także Gerard Labuda niejednokrotnie polemizował z tezami innych uczonych, także wielkiego, starszego od siebie o całe pokolenie, mistrza poznańskiej i polskiej mediewistyki, Henryka Łowmiańskiego, zwłaszcza w jego monumentalnych, wielotomowych *Początkach Polski*, a choć, jak wspomniałem, często nie bywał skłonny do rewizji własnych poglądów (np. co się tyczy założenia pierwszego biskupstwa w Polsce w Gnieźnie, nie zaś w Poznaniu, negocjowania tradycji o pochówku Mieszka I i Bolesława Chrobrego w katedrze poznańskiej czy doszukiwania się eremu Pięciu Braci Męczenników w Kaźmierzu k. Szamotuł), nigdy nie kwestionował potrzeby i zasadności dyskusji naukowej, to znaczy takiej, w której liczą się tylko argumenty.

³⁴ Własną i to dość długą historię miały także filipiki Józefa Matuszewskiego zarówno w związku z rozprawą G.L. z 1957 o systematyce i klasyfikacji źródeł historycznych (1968), jak również po ukazaniu się w 1983 r. monografii G.L. o zaginionej kronice dominikańskiej z XIII w. (a wcześniej już w związku z poglądami G.L. na bitwę legnicką). Ze względu na to, że dotyczy to spraw wykraczających poza temat niniejszego szkicu, pozostawiam te dyskusje na uboczu, podobnie jak dyskusję G.L. z Krzysztofem Kaczmarkiem na temat czternastowiecznej „afery w Mochach” cystersów przemęckich.

³⁵ Zob. ostatnio w komentarzu autorskim G.L. do reedycji *Fragmentów* z 2002 r., s. 931-938. Polemiką z tezami E. Rymara jest w znacznej mierze artykuł G.L., *Podstawy polityczno-prawne kupna Pomorza Gdańskiego od margrabiów brandenburskich w latach 1309-1310*, RH, 71, 2005, s. 31-61 oraz *O zakresie rzekomych uprawnień Królestwa Niemieckiego i Marchii Brandenburskiej nad całym Pomorzem we wczesnym średniowieczu*, RH, 73, 2007, s.17-34.

³⁶ Zwięzłe sprawozdanie z tej dyskusji, w której zabierali głos także inni uczeni, przedstawiłem w RH, 68, 2002, s. 162 nn., 169, 171.

³⁷ J. Hackmann, *Gerard Labudas Konzeption der Geschichte Pommerns*, „Jahrbuch für die Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands”, 41, 1993, s. 109-134 (wersja polska: *Gerarda Labudy koncepcja historii Pomorza*, „Przegląd Zachodniopomorski”, 38, 1994, 2, s. 7-36); G. Labuda, *O założeniach programowych syntezy Historia Pomorza*, „Zapiski Historyczne”, 67, 2002, 3-4, s. 177-196.

³⁸ G. Labuda, *Zakres uprawnień władczych nad Kościołem polskim nadanych przez cesarza Ottona III księciu Bolesławowi Chrobremu w Gnieźnie w r. 1000*, RH, 64, 1998, s 7-12. Dyskusja toczyła się na łamach „Czasopisma Prawno-Historycznego”: D.A. Sikorski, *Jakie uprawnienia mieli cesarze do władania polskim Kościołem przed r. 1000?* (44, 2002, 2, s. 429-442), G. Labuda, *Jakie uprawnienia kościelne przekazał Otton III księciu Bolesławowi Chrobremu na synodzie gnieźnieńskim w r. 1000? Po raz drugi* (46, 2004, 2, s. 363-382), D.A. Sikorski, *Dyskusji o uprawnieniach kościelnych przekazanych przez cesarza Ottona III ciąg dalszy. Odpowiedź na replikę Gerarda Labudy* (48, 2006, 1, s. 255-271); G.L., *Jakie uprawnienia władcze otrzymał Bolesław Chrobry od Ottona III na zjeździe gnieźnieńskim w roku 1000? Po raz ostatni* (59, 2007, 2, s. 365-376).

Powyższy tekst stanowi nieznacznie zmodyfikowaną i miejscami uzupełnioną wersję mojego artykułu zamieszczonego w pracy zbiorowej (pod redakcją Józefa Dobosza) *Naukowe dzieło Profesora Gerarda Labudy*, UAM, Poznań 2006, s. 95-110.

Jerzy Strzelczyk

Gerard Labuda as a Historian of Early Slavic and Slavic-Germanic Relationships

SUMMARY

The article discusses the history of early Slavic and Slavic-Germanic relationships in a large body of works amassed over seventy years by Gerard Labuda who came from Kashubia and worked in Poznań. For the medievalist, the history of Slavic and Slavic-Germanic relationships is very important and should be looked at as an extension of the main history of early Poland and the early Polish church, which can be difficult to extract. The main works were: paper, *Magdeburg i Poznań* (1938), (Magdeburg and Poznań); monographs, *Studia nad początkami państwa polskiego* (1946), (Studies about the Beginning of Poland); *Pierwsze państwo słowiańskie a państwo Samona* (1949), (First Slavic Country and the Country of Samona); three volumes *Fragmentów dziejów Słowiańszczyzy zachodniej* (1960, 1964, 1975), (Fragments of Western Slavic History); *Źródła, sagi i legendy do najdawniejszych dziejów Polski* (1960), (Sources, Sagas and Legends from the Oldest Polish History); *Źródła skandynawskie i anglosaskie do dziejów Słowiańszczyzny* (1961), (Scandinavian and Anglo-Saxon Sources About the Slavic History); *Polska granica zachodnia. Tysiąc lat dziejów politycznych* (1971). (The Polish Western Border, a Thousand Years of Political History). It is important to note that numerous articles and other papers about aspects and history of the Slavic world have also been contributed by G. Labuda in preparing, editing, and co-writing eight large volumes of „The Dictionary of Slavic Antiquities”, a unique work of written history. Labuda also played an important role in international history with a number of critical reviews, sometimes as lengthy articles. In addition, for decades, G. Labuda led a discourse among German historians for which he was a pioneer from the Polish side. In addition to works mentioned in this article, G. Labuda has to his credit a significant number of other works about the history of Pomerania, the Order of Teutonic Knights, Prussia, and his homeland of Kashubia. The history of Kashubia is always present in his academic bibliography and especially in the last years of his life G. Labuda investigated the topic intensively.